Megjelent
A magyar orvosi nyelv története

Szerkesztette: Bősze Péter, Kapronczay Katalin és Keszler Borbála

Írták: Balázs Géza, Balogh Judit, Bősze Péter, Donáth Tibor, Dörnyei Sándor, Grabarits István, Gyéresi Árpád, H. Péter Mária, ifj. Kaán Miklós, Kapronczay Károly, Kapronczay Katalin, Keszler Borbála, Kiss Jenő, Kiss László, Magyar László András, Molnár László, Nagy Ágota, Nyáry Szabó László, Rácz János, Radó Gábor, Szabó Attila, Szabó T. Attila, Tóth Etelka, Varga Mónika

A magyar orvosi nyelv a magyar nyelv ikertestvére. Együtt születtek, hiszen legelső szavaink között az egészséggel kapcsolatosak is megjelentek. Az ikertestvérek csecsemőkora és cseperedése is azonos úton járt, az orvosi nyelv szaknyelvvé alakulása csak az orvoslás mesterséggé válásával jött létre, úgy hat-hétszáz évvel ezelőtt. A kötet is ezt az időszakot igyekszik feltárni a teljesség igénye nélkül.

A magyar orvosi nyelv történetének ismertetésében egyrészt a nyelvi korszakolás szolgált zsinórmértékül, de a kérdést más szempontok (társaságok, folyóiratok, orvostudományi területek stb.) szerint is megközelítették a szerzők. Külön fejezetet szenteltek az orvosi nyelvünkkel behatóan foglalkozó orvosok munkásságának. Sokszakmás összeállítás: nyelvészek, orvosok, gyógyszerészek, orvostörténészek stb. közös munkája.

Orvosi nyelvünknek gazdag, félezer éves múltja van, ennek ellenére történetét még senki nem írta meg, így hiánypótló a mű. Új úton jártak a szerzők és a szerkesztők, és izgalmas történelmi összeállítást készítettek a középkori boszorkányperek jegyzőkönyveiben felbukkanó betegségnevektől a XIX–XX. századi tudatos szakmai nyelvújításig.

A jelen és a jövő a múltban gyökerezik; feltárása visz előre. Sarkalljon ez a könyv is bennünket!

TARTALOM

ELŐSZÓ

1. ÁLTALÁNOS KÉRDÉSEK

Az orvosi nyelv fogalma, a magyar orvosi nyelv meghatározása, korszakolása
Bősze Péter, Keszler Borbála

A régi magyar (XV–XVII. század közepe) orvosi szavakat és kifejezéseket tartalmazó források és olvasóközönségük
Keszler Borbála

2. A MAGYAR ORVOSI NYELV TÖRTÉNETE KORSZAKOK SZERINT A RÉGI MAGYAR ORVOSI NYELV A XVIII. SZÁZAD VÉGÉIG

XVI. SZÁZAD – A MAGYAR ORVOSI NYELV ELSŐ SZÁZADA

Történelmi háttér – a Sárvári Iskola és Sylvester János
Bősze Péter, Szabó T. Attila

A tudós és a népi orvoslás viszonya
Kaán Miklós

Népi orvoslókönyvek, recipék, orvosságos könyvek
Keszler Borbála, Kaán Miklós

Orvosi nyelvünk a XIV–XVII. századi nyelvemlékekben (kódexek, levelek, boszorkányperek)
Varga Mónika

A szójegyzékek és a korai szótárak orvosi kifejezései
Keszler Borbála

Melius Juhász Péter és a *Kolozsvári Herbárium* (1578) – az első magyar természettudományos kézikönyv – mutatóiban foglalt orvosi fogalmak
Szabó T. Attila

Beythe András (1564–1599) és a *Fíveskönyv* (1595)
Szabó T. Attila

Váradi Lencsés György (1530–1593): *Egész orvosságról való könyv azaz Ars Medica*, a XVI. századi magyar orvosi nyelv kincsestára
Szabó T. Attila

XVII. SZÁZAD – A TUDATOS SZÓALKOTÁS KEZDETE
Történelmi háttér
Bősze Péter
Szenczi Molnár Albert
Keszler Borbála
Apáczai Csere János
Keszler Borbála
Comenius Amos
Keszler Borbála
Pápai Páriz Ferenc
Keszler Borbála, Kaán Miklós

XVIII. SZÁZAD – A TUDOMÁNYOS ORVOSI NYELV KEZDETE
Történelmi háttér
Bősze Péter
Orvosi nyelvünk nyomai a XVIII. századi boszorkányperekben
Varga Mónika
Miskóltzy Ferentz, a nyelvújítás előhírnöke
Keszler Borbála
Csapó József
Szabó Attila, Keszler Borbála
Weszprémi István
Tóth Etelka
Mátyus István
Kapronczay Katalin
Rácz Sámuel
Keszler Borbála
Erdélyi Magyar Nyelvművelő Társaság
Kapronczay Katalin
Diószeghi Sámuel, Fazekas Mihály
Szabó Attila, Keszler Borbála

A NYELVÚJÍTÁS – A TUDOMÁNYOK MEGSZÓLALÁSA MAGYAR NYELVÜNKÖN

XIX. SZÁZAD – AZ EGYETEMES MAGYAR ORVOSI NYELV KIALAKULÁSA
Történelmi háttér
Bősze Péter
A nyelvújítás korszakai és módszerei
Keszler Borbála
A Magyar Tudományos Akadémia szerepe
Kiss Jenő
Kováts Mihály
Kapronczay Katalin
Bugát Pál
Bősze Péter, Kapronczay Katalin
Bugát Pál orvosi szavai
Balogh Judit
Az Orvosegyesület, a Magyar Orvosok és Természetvizsgálók Vándorgyűlései és a Királyi Magyar Természettudományi Társulat – törekvések az orvosi nyelv fejlesztése érdekében
Kapronczay Katalin
Reformkori följegyzések betegségről, gyógyításról Szeder Fábián Benedek-rendi szerzetes naplójából
Grabarits István, Nagy Ágota

A MAGYAR ORVOSI NYELV A XX–XXI. SZÁZADBAN
Orvosi nyelvünk a XX. században
Bősze Péter
Mai orvosi nyelvünk
Bősze Péter

3. A MAGYAR ORVOSI NYELVVEL, NYELVÉSZETTEL FOGLALKOZÓ ORVOSOK A XVIII–XX. SZÁZADBAN
Bevezető
Bősze Péter
Almási Balogh Pál
Kiss László
Barts József
Kapronczay Katalin
Báti János
Kapronczay Katalin
Bene Ferenc
Kapronczay Katalin
Benkő Sámuel
Magyar László András
Idősebb Csapody István
Kapronczay Katalin
Decsy Sámuel
Kiss László
Domby Sámuel
Kapronczay Katalin
Fabini János
Radó Gábor
Flór Ferenc
Kapronczay Károly
Gyarmathy Sámuel
Balázs Géza
Horváth József
Kiss László
Lovász Imre
Kapronczay Katalin
Magyary-Kossa Gyula
Kapronczay Katalin
Marikowzki Márton
Kiss László
Nyulas Ferenc
Kapronczay Katalin
Pólya József
Kiss László
Pucz Antal
Kiss László
(Schedel) Toldy Ferenc
Kapronczay Károly
Tiszamarti Antal
Bősze Péter
Vámossy Zoltán
Péter H. Mária
Wertner Mór
Kiss László
Zsoldos János
Kapronczay Katalin

4. A MAGYAR ORVOSI NYELV TÖRTÉNETE ORVOSI NYELVÜNK EGYES TERÜLETEI SZERINT

- **A gyógyszerek szerepe a magyar orvosi nyelvben**
  A gyógynövények és a magyar orvosi nyelv
  Keszler Borbála, Szabó Attila , ifj. Kaán Miklós
  Növénynevek a gyógyítás nyelvéből
  Rácz János
  Pozsonyi Taxa
  Kapronczay Katalin
  Schuster János
  Kapronczay Katalin

A magyar nyelvű orvosi és gyógyszerészeti írásbeliség fél évezred erdélyi keletkezésű levéltári anyagaiban; az Erdélyi Magyar Szótörténeti Tárban
Gyéresi Árpád
Receptirodalom, gyógyszeres könyvek és a gyógyszerkönyvek
Grabarits István
Kazay Endre és a *Gyógyszerészi lexicon*
Nyáry Szabó László
Balogh Kálmán szerepe az orvosi-gyógyítói gyakorlat szakmai nyelvezetének alakulásában
Gyéresi Árpád

- **A szülészeti nyelv alakulása**
  Fejezetek a magyar bábászati-szülészeti nyelv alakulásának történetéből
  Kiss László
  Szeli Károly
  Kapronczay Katalin
  Népi babonák, nyelvi kifejezések a gyerekszületésről
  Balogh Judit
- **Tudományos közlemények, értekezések, szótárak**
  A magyar tudományos közlések nyelvének alakulása orvosi folyóiratainkban – Markusovszky Lajos
  Bősze Péter
  Magyar nyelv az orvosdoktori értekezésekben
  Dörnyei Sándor
  A magyar orvosi és gyógyszerészeti szótárak története
  Magyar László András
- **Orvosi egyetem, tudományágak**
  A magyar orvosi nyelv az egyetemeink tükrében
  Molnár László
  A magyar anatómiai nevek története és Mihálkovics Géza
  Donáth Tibor (Bősze Péter)
- **Tájnyelvek, európai orvosi nyelv**
  A magyar népnyelv és az orvosi szókincs
  Nyáry Szabó László
  A magyar orvosi nyelv az európai orvosi nyelv tükrében
  Magyar László András

TÁRGYMUTATÓ

A könyv a Medicina Könyvkiadó gondozásában jelent meg Budapesten 2021-ben (ISBN 978 963 226 824 8).
Felelős szerkesztő: Bánki Judit, műszaki szerkesztő: Kökösi-Sigmond Gábor, a borító tervezete: Bede Tamásné.

A könyv kiadását az Eötvös Loránd Kutatási Hálózat támogatta.

Beszerezhető a Medicina könyvesboltjaiban és a honlapján keresztül (www.medicina-kiado.hu).

Az ember lételének fő törvénye a(z) lévén, hogy minden tehetségeit a lehetőségig kifejtse, a maga és az egész emberiség további előmenetelén dolgozzon; a nyelv pedig a nemzeti kimíveltetéssel szorosan egy lépést tartván, ezekből természetesen következik, hogy a nyelvnek csinosítása, tökéletesítése nemcsak megengedhető, hanem kerülhetetlenül szükséges, minden nemzetnek, minden embernek szoros kötelessége, sőt oly természetes, mint a természet maga…

Teleki József